

Γερ-οντολογία (Κώστας Βραχνός)

Categories : [ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ](#)

Date : 3 Ιουλίου, 2014

«Ήρθα σ' αυτόν τον κόσμο με μάτια
και φεύγω χωρίς αυτά» F. García Lorca

Ο παραμερισμός και η εγκατάλειψη των γέρων απ' τους όχι ακόμη γέροντες και η άρνηση των όχι πια νέων ν' αναλάβουν την απολεσθείσα νεότητά τους συνιστούν δύο -όχι εξίσου- σοβαρά κοινωνικά φαινόμενα που απορρέουν από την ίδια, μοναδική πηγή: την απώθηση της συνειδητοποίησης της βραχύτητας και της επισφάλειας του βίου και του εφήμερου και ολίγου της χαράς, της αδυναμίας, της φθαρτότητας και της ευθραυστότητας του ανθρώπου, της οδύνης, του προσεχούς και της απειλής του θανάτου και, κυρίως, της ακατανοησίας του κόσμου και της Ύπαρξης.

Το άτομο και η κοινωνία τείνουν και είθισται να παρακάμπτουν και να εξαλείφουν την οντολογική θεώρηση των πραγμάτων, να λησμονούν οτιδήποτε δύναται να παραπέμψει στα επονομαζόμενα υπαρξιακά και μεταφυσικά ερωτήματα, τα οποία, εξαιτίας του αναπόφευκτου, επιτακτικού, ζωτικού και ανεπίλυτου χαρακτήρα τους, προκαλούν στην καλύτερη περίπτωση δυσφορία στο άτομο και αμηχανία στην κοινωνία. Το γήρας συμβαίνει να συμβολίζει και να συνοψίζει τέλεια όλες τις βιωματικές και πρακτικές προϋποθέσεις για μια ανηλεή αποτίμηση της ζωής, που ζήσαμε και της ζωής εν γένει. Εξαναγκάζει αν όχι σε κάποιο φιλοσοφείν, τουλάχιστον σε μια μελαγχολική διάθεση που τρόπον τινά το υποκαθιστά. Εκείνο, όμως, που, πέρα απ' την προσωπική κατάπληξη και συντριβή, το καθιστά κοινωνικώς αποβολιμαίο και υπαρξιακώς απεχθές είναι το ότι το ιδεώδες που έχει για τη ζωή η σύγχρονη εποχή -ή, εν πάση περιπτώσει, ο τρόπος βίου που ριζώνει και αναπαράγεται σήμερα- περιφρονεί τον (όποιο) θησαυρό της πείρας και την αναζήτηση της (όποιας) σοφίας και απαιτεί από τα μέλη της κοινωνίας ταχύτητα αντανakλαστικών και προσαρμογής στους ρυθμούς και τις αξίες της, πράγμα αδύνατον για τις κουρασμένες, ανήμπορες και βραδείες ηλικίες. Δεν πρόκειται εδώ για έξαρση του προαιώνιου χάσματος των γενεών, αλλά για θεμελιώδη ανθρωπολογική και αξιολογική παρέκκλιση, σοβαρότατων συλλογικών επιπτώσεων.

Κατά κανόνα, κάθε δυσμενής εξέλιξη ή κατάσταση συνιστά αφορμή για υπαρξιακό κλονισμό, υποχρεώνει σε -έστω και στιγμιαία-

ενδοσκόπηση. Σύμφωνα με τον μύθο, ο Σιντάρτα Γκαουτάμα αφυπνίστηκε και μεταστράφηκε όταν σ' έναν περίπατό του συνάντησε διαδοχικά έναν άρρωστο, έναν ηλικιωμένο, έναν νεκρό κι έναν ασκητή. Η βουδιστική διδασκαλία στον αξονικό αλλά δυσμετάφραστο όρο *dukkha* (=πόνος, αγωνία, δυσανασχέτηση, ανικανοποίητο) περιλαμβάνει emphaticώς το γήρας μεταξύ των 4 φυσικών μορφών του, μαζί με την αρρώστια, το θνήσκειν και ... τη γέννηση. Δεν χρειάζεται ούτε να το εξωραΐσει ούτε το δαιμονοποιήσει, αφού το εντάσσει μέσα σε μία κυκλική και αχρονική θεώρηση, η οποία αδιαφορεί για τα πάθη του υποκειμένου και εστιάζει αποκλειστικώς στη μέθοδο σωτηρίας. Ούτως ή άλλως, δεν θεωρεί την ύπαρξη καθ' αυτήν κάτι αυτονοήτως θετικό. Τουναντίον.

Στη δική μας, δυτική παράδοση, όπου η ανθρώπινη ζωή θεωρείται ως η ύψιστη αξία, παρά τον χριστιανικό χρωματισμό της (της παράδοσης), παρατηρείται ένα είδος λατρείας της νεότητας και αποστροφής για τα γηρατειά, ωσάν αυτά ν' αποτελούσαν, εκτός από περίοδο παραγωγικής και καταναλωτικής αδράνειας και αχρηστίας, την ύστατη, οδυνηρή και άδικη φάση μιας αστραπιαίας διορίας δίχως ανανέωση, άρα ούτε και νόημα. Ωσάν να μην ήταν ένα «φυσιολογικό» στάδιο μιας «κανονικής» ζωής. Το βλέπουμε στην περιθωριοποίηση, τον παροπλισμό και την απομόνωση των υπερηλίκων, αλλά και στο περί γήρατος ταμπού (που συναρτάται άμεσα με το περί θανάτου) και την υποκρισία στον δημόσιο λόγο (που τόσο ωραία παρουσίασε η Simone de Beauvoir στη σχετική της μελέτη). Το βλέπουμε στην υπερβολή της μέριμνας για την υγεία, την υγιεινή διατροφή, το σώμα και τη σωματική άσκηση, στα πρότυπα του αιώνιου σφρίγγους και του νεοπρεπούς κάλλους, στις θλιβερές αισθητικές επεμβάσεις, στα φαρμακευτικά σκευάσματα-«ελιξίρια-μαγικά φίλτρα», στην αποθέωση της σαγήνης και την παντοδυναμία του σεξ, στην εμμονή της ευζωίας και της μακροζωίας. Σ' αυτό, κυρίως, το τελευταίο φαινόμενο, στην κατίσχυση του ιδεώδους της μακροβιότητας, καθρεφτίζεται η οντολογική διάσταση της στρέβλωσης, την οποία προσπαθούμε να περιγράψουμε. Πώς έλεγε ο Jonathan Swift; «Όλοι επιθυμούν να ζήσουν πολλά χρόνια, αλλά κανείς δεν θέλει να γεράσει». Μιλάμε, ουσιαστικά, για παραλλαγή του ονείρου της αφθαρσίας. Ή μάλλον, αντίδραση στην αδυναμία μεταθανάτιας ελπίδας, δραματικό υποκατάστατο της πίστης στην αθανασία, στον Θεό (ως εγγυητή της), το επέκεινα, η οποία απαντάται τόσο σχεδόν δικαίως μεταξύ άθρησκων, άπιστων και ολιγόπιστων, όσο και μεταξύ των αποκαλούμενων ή αυτοαποκαλούμενων ευσεβών.

Βεβαίως, οι τρόποι αντίδρασης απέναντι στη γήρανση και το γήρας ποικίλλουν. Σημειώνει εύστοχα στο περίφημο *De Senectute* ο Norberto Bobbio: «*Τα γεράματα δεν είναι αποσπασμένα απ' την προηγούμενη ζωή ... αντικατοπτρίζουν το όραμα για τη ζωή και η αντιμετώπισή τους ποικίλλει*

*ανάλογα με το πώς την έχεις συλλάβει». Αποτελεί πλάνη να νομίζουμε ότι η συσσώρευση ετών και βιωμάτων οδηγεί στη σωφροσύνη. Όπως πλάνη αποτελεί και το ν' αναμένουμε απ' όλους τη συνήθη γεροντική πικρία. «Όπως με τον χρόνο δεν γίνεται ξίδι κάθε κρασί, έτσι δεν ξιδιάζει κάθε φύση με το γήρας» παρατηρεί ο Κικέρων στο κλασικό *De senectute* [65]. Το κοσμοθεωρητικό πρότυπο και το ήθος που ενσάρκωσε ο καθένας μέχρι την τρίτη ηλικία το ίδιο εξακολουθεί να ενσαρκώνει ως πρεσβύτης. Εκτός απροόπτου, συνεχίζεται, αμβλύνεται ή οξύνεται ό,τι προϋπήρχε.*

Ο Jean Améry, επί παραδείγματι, στο συνταρακτικό *Περί του γηράσκειν. Εξέγερση και παραίτηση*, διαμαρτύρεται για τα στερεότυπα και τις «οδηγίες προς ναυτιλλομένους», εκφράζει ανερυθρίαστα τη δυσανασχέτησή του για τη νέα του συνθήκη, παρομοιάζει το γερασμένο κορμί με φυλακή και εξισώνει τα γηρατειά με ανίατη ασθένεια. Σε παρόμοιο μήκος κύματος, ο Bobbio δεν αποκρύπτει ούτε την ακαταμάχητη βαρυθυμία του ούτε την κατάφωρη αίσθηση ανεκπλήρωτου που αφήνει ασχέτως διάρκειας κι επιδόσεων ο βίος.

Από την άλλη, ο Κικέρωνας εστιάζει στη θετική πλευρά του ζητήματος, κάνοντας λόγο για περίοδο γνήσιας απόλαυσης των αρετών που καλλιεργήθηκαν κατά τη διάρκεια του βίου, ενώ, ως άλλος Dostoyevski, αν το πνεύμα είναι θνητό, προτιμά ν' απατάται συνειδητά, καθώς η σκέψη της αθανασίας τον κάνει να χαίρεται όσο/που ζει. Η δε προσφάτως αποθανούσα (103 ετών) νευροβιολόγος Rita Levi-Montalcini, δίνει και αυτή με τη σειρά της ένα ακόμα αισιόδοξο μήνυμα, επικαλούμενη τον «*κρυφό άσο*» της γεροντικής ηλικίας, ήτοι «*την ικανότητα να εκμεταλλευόμαστε τις νοητικές και ψυχικές δυνάμεις που έχουμε στη διάθεσή μας*», καθώς η πηγή τους, ο εγκέφαλος, χάρη στη νευρωνική πλαστικότητα, είναι σε θέση ν' απαντά στην απώλεια κυττάρων με τη σύναψη νέων συνδέσεων.

Η παιδική θνησιμότητα, δόξα τω Θεώ, μειώθηκε εντυπωσιακά. Την ίδια στιγμή, το προσδόκιμο ζωής αυξήθηκε επίσης εντυπωσιακά: όμως, εν προκειμένω, δεν δοκιμάζουμε αντίστοιχη ικανοποίηση. Ίσως και μακάρι να μην είναι επειδή το κοιτάζουμε από τη σκοπιά της βιωσιμότητας και του μέλλοντος των ασφαλιστικών ταμείων. Στην πραγματικότητα, δεν παρατείνεται η ζωή αλλά το γήρας. Κι έτσι, εξαιτίας της υπογεννητικότητας, οι δυτικές κοινωνίες μετατρέπονται σε κοινωνίες συνταξιούχων. Και, μάλιστα, παραγκωνισμένων, ανενεργών συνταξιούχων. Ωστόσο, το προσδόκιμο ζωής δεν αποτελεί μόνον ένα στατιστικό δεδομένο που καταδεικνύει το επίπεδο διαβίωσης, αλλά μας υπενθυμίζει μια οντολογική σταθερά: όσο και να μετατίθεται η ημερομηνία λήξης, πάντοτε υφίσταται. Η σημαντική αύξησή του μαρτυρεί μεν τη λαχτάρα για κατανίκηση

του θανάτου, αλλά συνάμα αποκαλύπτει και την τελική κατακρήμνιση κάθε προσδοκίας. Ξέρουμε πως ενόσω υπάρχει ο θάνατος καμία παράταση και καμία διάρκεια δεν μάς αρκεί. Υπάρχει, παρεμπιπτόντως, ένα υπέροχο παραμύθι των Αδελφών Grimm σχετικό με το θέμα: *Η διάρκεια της ζωής*. Το ανθρώπινο ον (το δυτικό, τουλάχιστον) επιθυμεί πάση θυσία να ζήσει και να επιζήσει, όπως και αν είναι η ζωή του, ελπίζοντας πάντα στην ατομική του ευδαιμονία, ενώ θεωρεί τον θάνατο σαν ένα είδος θεϊκής ή κοσμικής αδικίας. Έρχεται η στιγμή που και ο Μαθουσάλας διαμαρτύρεται για το πρόωρο και άδικο τέλος. Το «πλήρης ημερών» αναφέρεται όλο και σπανιότερα. Και, έτσι όπως εκ συστάσεως επιδιώκει την τέρψη, τη διαιώνισή της αν τη δοκίμασε και την εξασφάλισή της αν τη στερήθηκε, έτσι επιθυμεί την επ' άοριστον παράταση των νιάτων, ως κατ' εξοχήν φάσης της ηδονής.

Όπως το γήρας δεν επιφέρει εξ ορισμού σύνεση, δεν κομίζει ούτε γνώση περί του μυστηρίου του όντος. Εκτός και αν οντολογική γνώση θα πει επίγνωση της οντολογικής άγνοιας και ανεπάρκειας, να στέκεσαι ενεδός μπροστά/μες στο Αίνιγμα του Είναι. Σαν μικρό παιδί. «*Ο γέρων δις παις*»

λέει ο Αθηναίος ξένος στους Νόμους του Πλάτωνα (646A). Ποιος είπε πως η συσσώρευση χρόνων και εμπειριών οδηγεί στη σοφία; Ο άνθρωπος, όπου και αν φτάσει η ηλικία του, παραμένει ισοβίως παιδί, τόσο σ' ό,τι αφορά στη δομή του χαρακτήρα του, όσο και στην ανάγκη του για απάντηση, απόλαυση, στήριγμα και χάρη. Αν με τα χρόνια συνέρχεται από το σοκ της γέννησης και συνηθίζει το ανεξήγητο του κόσμου και της ύπαρξης, αν εξοικειώνεται υπέρμετρα με το Ανοίκειο και απολλύει την οντολογική παρθενικότητα της παιδικής ματιάς, αυτό δεν οφείλεται στην ενηλικίωση αλλά στον βαθύτερο πυρήνα της ουσίας του. Μια ψυχή εν εγρηγόρσει επανανακαλύπτει εντός της το ίδιο εμβρόντητο παιδί σε κάθε ηλικιακή φάση.

Το θέμα μας έχει, λοιπόν, δύο πτυχές: μία υπαρξιακή, που σχετίζεται με το πώς το άτομο αντιμετωπίζει και πώς ίσως θα έπρεπε να αντιμετωπίζει τη γήρανσή του, και μία κοινωνική, που αφορά το χρέος της οικογένειας αλλά και της συντεταγμένης πολιτείας να μεριμνούν -προς ίδιον όφελος- αφειδώς και απαρειγκλίτως για την αποκατάσταση και την ανακούφιση όλων των ευαίσθητων κατηγοριών πολιτών, μία εκ των οποίων είναι οι ηλικιωμένοι. Και στις δύο περιπτώσεις αυτό που προέχει είναι η επαναφορά του οντολογικού πρίσματος, η υπαρξιακή θεώρηση, η καλλιέργεια της μεταφυσικής ευαισθησίας και νοημοσύνης, στοιχεία που θα θέσουν τα πράγματα στη σωστή τους βάση. Να αντιληφθούμε, με άλλα λόγια, ότι είμαστε όλοι, νέοι και γέροι, εξίσου βραχύβιοι, εξίσου θνητοί, εξίσου εκτεθειμένοι στη Μοίρα. Ο Λουκιανός, στους διδακτικότετους *Νεκρικούς Διαλόγους*

του ονομάζει *ισοτιμία* αυτή τη δημοκρατία, έλλειψη διακρίσεων και ισότητα δικαιωμάτων ενώπιον του Θανάτου, «του αμαχωτάτου των ανταγωνιστών» (Λουκιανός, *Χάρων ή επισκοπούντες*, 8). Η μοναδική δικαίωση, αν υπάρχει, θα έρθει μετά την επικείμενη ή παρακείμενη (διότι ο θάνατος μας συνοδεύει άπαντες, παντού και πάντοτε, δεν είναι αποκλειστικό προνόμιο των γερόντων) εκδημία μας και κατά πάσα πιθανότητα θα εξαρτηθεί από την προκοπή του καθενός. Μέχρι τότε, ας φροντίζουμε ως την τελευταία ημέρα για την ηθική μας βελτίωση, αφού ούτως ή άλλως σ' αυτή βρίσκεται η αυθεντική ευχαρίστηση ή παρηγοριά.

(Πρώτη έντυπη δημοσίευση περιοδικπο "Φρεάρ" τχ 3, Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 2013, σελ. 362-365)

(Πηγή ηλ. κειμένου: [Αντίφωνο](#))

ΣΧΕΤΙΚΟ:

[Τα γηρατειά: Ένα μεγάλο υπαρξιακό και κοινωνικό πρόβλημα](#)